

NICOLAUS OLAHUS ȘI RENAȘTEREA EUROPEANĂ

NICOLAUS OLAHUS AND THE EUROPEAN RENAISSANCE

Sorin BULBOACĂ

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad

Facultatea de Științe Umaniste, Politice și Administrative

Arad, România, Str. Unirii, nr. 3

Email: sorin_bulboaca@yahoo.com

Abstract

The present paper has not been intended to provide a detailed presentation of the intellectual biography and of the cultural and scientific work of Nicolaus Olahus, but to explain the extent to which the Romanian humanist integrated into the culture of the European Renaissance in the 16th century, according to his social and political views, as well as, by means of his writings. Nicolaus Olahus (1493-1568) enjoyed an outstanding political and ecclesiastical career in Central Europe: secretary of the king of Hungary, Ludovic al II (1516-1526), primate archbishop of Strigoniu (1553), regent of Habsburg Hungary (1562). He benefited of an illustrious origin, being a descendant of the Basarabi dynasty, of the genealogical branch of Draculesti and nephew on part of the sister of the former voivode of Transylvania, Iancu of Hunedoara. Raised to nobility in 1548 by king Ferdinand of Hapsburg in 1558, Nicolaus Olahus has been made baron of the Hapsburg Empire.

He was in correspondence with the humanists of the epoch, especially with Erasmus de Rotterdam, dedicating some of his epitaphs to his death. In his paper, Hungaria, Olahus supports the Romanian origin of the Romanian people as well as the Latinity of its language. The same thing is emphasized by his modern, nascent perception, which refers to the nation, being defined according to ethno-linguistic criterion, and not according to the medieval criterion of privilege. He set up a Printing House in Trnava(Slovakia), he founded the Catholic seminary in the same locality, which later on became and University. He is the author of certain theological and historical works of exception, drawn up in Latin, most of which have never been translated into Romanian.

Keywords: *Renaissance, culture, nation, church, biographical, humanist, ecclesiastic*

Cuvinte cheie: *renaștere, cultură, națiune, biserică, biografic, umanist, ecclesiastic.*

Scopul lucrării de față nu este de a realiza o prezentare detaliată, amănunțită, a biografiei intelectuale și a operei culturale și științifice a lui Nicolaus Olahus, ci de a explica maniera în care umanistul român s-a integrat în atmosfera și cultura Renașterii europene din veacul al XVI –lea, prin concepțiile sale etnice și politice, dar și prin scrierile sale. Este imposibilă prezentarea, în doar câteva pagini, a vieții de excepție și a unei opere științifice semnificative, lăsate ca moștenire pentru posteritate, de către Nicolaus Olahus.

Tatăl lui Nicolaus Olahus, boierul Stoian (Ștefan) de la Curtea de Argeș era nepot de soră al lui Iancu de Hunedoara. El a sosit în Transilvania încă minor, fugind de persecuțiile lui Vlad Țepeș.

Nicolaus Olahus a fost o vreme aprod la curtea regelui Ungariei Vladislav al II-lea (1490-1516), începând astfel o carieră politică și ecleziastică de excepție în sfera Europei Centrale în epoca Renașterii.

Îmbrățișând cariera preotească, Nicolaus Olahus a fost pentru o vreme episcop de Zagreb. În sfera laică, Olahus a fost secretarul regelui Ungariei Ludovic al II-lea (1516-1526) și ulterior a ajuns secretarul reginei Maria, văduva regelui Ungariei, pe care a însoțit-o în Țările de Jos, stabilindu-se la Bruxelles, unde a rămas până în 1538. Înapoiat din Țările de Jos, Olahus a parcurs cele mai înalte trepte ale ierarhiei bisericii catolice, ajungând în 1553, arhiepiscop primat de Strigoniu și în 1562 regent al Ungariei habsburgice, ca loțiitor al împăratului Ferdinand.

În 1548, Nicolaus Olahus a fost înnobilit de Ferdinand, regele Ungariei Superioare (stăpânite de Habsburgi) iar în 1558 a fost ridicat de același suveran la rangul de baron al Imperiului. Cu aceste ocazii, i s-au eliberat două diplome, în care i se aduc elogii, atât lui Olahus, cât și poporului român: Nicolaus Olahus este prezentat ca fiind descendentul unor principii foarte vechi din Dacia Transalpină (= Țara Românească), care acum este patria românilor; acești români se coboară din Roma, odinioară stăpâna lumii și au fost puși de strajă contra dușmanilor în acea parte foarte bogată a Daciei, numită Țara Românească; ei își spun și acum pe limba lor romani. Prima diplomă de înnobilitare a lui Nicolaus Olahus a fost scrisă de Paul de Varda și semnată de împărat la 23 noiembrie 1548. Diploma de înnobilitare acordată de Ferdinand lui Olahus îl elogia pe umanistul român pentru „excelenta cunoaștere a tuturor artelor frumoase, pentru priceperea în limba greacă și latină, pentru talentul la scris, la vorbire, pentru talentul său poetic”.

Olahus a folosit originea sa ilustră—era fiu al judeului regesc Stoian (devenit prin botezul catolic Ștefan), descendent din ramura Drăculeștilor a dinastiei Basarabilor și probabil fiind și nepot de soră al voievodului Iancu de Hunedoara — pentru a-și justifica și în acest fel înnobilitarea. Deoarece era român de descendență princiară și urmaș al romanilor, Nicolaus Olahus considera că merita aceste onoruri și pentru că românii erau apărătorii civilizației europene. Stăruind asupra victoriilor lui Iancu de Hunedoara, cu care Olahus se înrudea, diploma din 1548 constată o permanență istorică românească: rolul statelor medievale românești ca apărătoare ale Europei creștine împotriva turcilor otomani.

Spre finalul vieții sale a trăit în Slovacia, unde a desfășurat o vastă operă culturală și unde a murit, din această cauză fiind revendicat și de cultura slovacă. Olahus însă a fost în primul rând un european, un umanist strălucit, un savant al Renașterii, dar care niciodată nu a uitat originea sa românească, dovada clară numele pe care l-a purtat. În Slovacia, a reorganizat la Timavia (Trnava), vechea școală capitulară din Strigoniu (ocupată de turci) și a pus bazele celui dintâi seminar teologic catolic din Ungaria Superioară (Slovacia). În sec. al XVII-lea, seminarul înființat de Olahus se va transforma în Universitatea din Trnava. A fost un puternic susținător al catolicismului și a combătut protestantismul (mai ales luteranismul sașilor) de pe pozițiile Contrareforme și Reformei Catolice. Olahus a decedat la Trnava în 14 ianuarie 1568 și a fost înmormântat la biserica catolică Sf. Nicolae din același oraș.

La moartea lui, în 1568, episcopul de Oradea, Francisc Forgach, subordonat al lui Olahus în ierarhia bisericii catolice, făcea o serie de aprecieri deloc măgulitoare la adresa marelui umanist român: „Arhiepiscopul de cea mai joasă speță, născut din tată român și înălțat, din ură împotriva celorlalți la cel mai înalt rang, s-a zbatut să păstreze regența și sigiliul regesc. Căci el deținea toate aceste demnități foarte înalte, spre grava ofensă a tuturor, deoarece el ocupa în mod rușinos, dregătoriile și rangurile multora.” (Gyimesi Forgach Ferenc, *Magyar historiaja*, Budapest, 1931, p. 254)

Este interesant faptul că pentru un prelat catolic ca Forgach nu conta că Olahus fusese un ilustru umanist și savant, fervent apărător al credinței catolice; conta mai mult originea lui românească, faptul că nu aparținea nobilimii maghiare, elitei politice consacrate a Ungariei. Dacă Olahus era un umanist de vârf, deși era prelat catolic, Forgach, contemporanul său, nu s-a putut

elibera de mentalitatea și clișeele politice medievale, care-i considerau pe români drept un popor de iobagi.

Nicolaus Olahus a atins cele mai înalte demnități laice și ecleziastice la care putea aspira un membru al unei case regale sau imperiale, doar pe baza capacităților și competențelor sale intelectuale, a meritelor personale, remarcate până și de împăratul Ferdinand de Habsburg. A călătorit în Germania și în Țările de Jos, a cunoscut și a fost prețuit de regi și împărați din Europa Renașterii, fiind apreciat de însuși Erasmus de Rotterdam.

Nicolaus Olahus a scris 4 epitafuri la moartea lui Erasmus (1536) și alte versuri în latină. Olahus a corespondat cu umaniști belgieni, germani, spanioli, danezi și italieni. Din corespondența sa cu celebrul Erasmus de Rotterdam s-au păstrat vreo 40 de scrisori. Dintre poezii latini, Ovidius l-a influențat pe Olahus cel mai mult, iar în opera sa istorică se simte influența istoricilor greci și latini; Tucidide, Xenofon sau Sallustius.

La Bruxelles, în 1536, Olahus a alcătuit scrierea istorică *Hungaria sive de originibus gentis, regionis, situ, divisione, habitu atque opportunitatibus*, în care se afirmă răspicat originea romană a poporului român și cuprinde numeroase informații istorice, geografice, etnografice despre Ungaria, Transilvania și Banat, Moldova și Țara Românească. Nicolaus Olahus este primul care susține unitatea etnică, de limbă, obiceiuri și religie a românilor, fundamentându-și astfel de afirmații pe originea lor comună: „Lingua, ritu, religione eadem Moldavi utuntur, qua Transalpini; vestitu aliqua saltem ex parte differunt...Sermo eorum et aliorum Valachorum fuit olim Romanus, vi qui sunt coloniae Romanorum: nostra tempestate, maxime ab eo differt, praeterquam quod multa eorum vocabula, latinis sint intelligibilia..Valachi, Romanorum coloniae esse traduntur. Eius rei argumentum est, quod multa habeant communia cum idiomate Romano, cuius populi pleraque numismata, eo loci reperiuntur ...” (Nicolaus Olahus, *Hungaria sive de originibus gentis, regionis, situ, divisione, habitu atque opportunitatibus*, în M. Bel, *Adparatus ad Historiam Hungariae*, Posonii, 1735, p. 25-26).

Olahus a redactat și un *Chronicon*, în care sunt prezentate și explicate evenimentele timpului său, de la Matia Corvinul până la Ferdinand I. Olahus a întemeiat o tipografie la Tyrnavia (în Slovacia), ocupându-se de organizarea și dezvoltarea învățământului în Ungaria Superioară. A publicat *Genesis filiorum regis Ferdinandi*, o operă panagirică dedicată familiei imperiale de Habsburg, precum și *Ephemerides* și *Brevis descriptio vitae Benedicti Zerchsky*.

Nicolaus Olahus a fost unul dintre cei mai buni cunoscători ai realităților politice, sociale și culturale din Europa Centrală a vremii, având cuvinte de apreciere față de români și elita lor politică și militară. Astfel, Olahus remarcă, prin 1542, referindu-se la Făgăraș, că cetatea cu același nume reprezenta un fel de ducat, deoarece făgărășenii sunt supuși boierilor români, care ascultă de domnul cetății ca de un principe.

Concepțiile umaniste ale lui Nicolaus Olahus se vădesc în atitudinea sa față de **problemele sociale ale vremii**, de înfierare a abuzurilor nobilimii. În calitatea sa de cancelar al Ungariei Superioare, înfruntând opoziția înverșunată a nobililor, a determinat dieta din 1547 să anuleze prevederile draconice cu privire la legarea de glie a iobagilor și să le acorde dreptul de liberă strămutare.

Nicolaus Olahus se remarcă și prin concepția sa modernă, renaștentistă, referitoare la **națiune**, privită și înțeleasă în sens etnic, nu în viziunea medievală a unei clase sau categorii care se bucură de anumite privilegii, în contrast cu masa populației iobage, lipsită de drepturi și privilegii, așa cum evidențiază reputatul medievist clujean Ioan Aurel Pop. În lucrarea sa *Hungaria*, Olahus menționa: „Întreg acest regat al Ungariei cuprinde în el, în vremea noastră, diferite națiuni – unguri, germani, boemi, slavi, croați, sași, secui, secui, români, sârbi, cumani, iazigi, ruteni și, în sfârșit, turci – care toate se folosesc de limbi diferite...” (*Ibidem*, p. 90). Semnificativ este faptul că Olahus numește toate aceste etnii cu numele de națiuni și le distinge prin limbile diferite pe care le vorbesc.

Referitor la Transilvania, Olahus explică: „În ea sunt patru națiuni de obârșie diferită: unguri, secui, sași (...). Ungurii și secuii se folosesc de aceeași limbă, decât că secuii au anumite

cuvinte proprii neamului lor (...). Sașii sunt, după cât se spune, niște colonii de saxoni din Germania(...); ceea ce ar pleda pentru adevărul acestei păreri este asemănarea limbii celor două popoare. Născut la Sibiu, Nicolaus Olahus cunoștea foarte bine structura etnică, politică, confesională și culturală a Transilvaniei.

Era evident pentru marele umanist român din veacul al XVI-lea că, în Ardeal, stările sau „națiunile politice” erau doar nobilimea, sașii și secuii și că atributul lor esențial era privilegiul medieval, dar în viziunea sa aveau deja și o componentă etnică. Nobilimea tindea tot mai mult cu natio hungarica. În contextul epocii Renașterii, Olahus se detașează de clișeele politice medievale, tratând națiunile în sens etnic, modern. La Olahus, criteriile de definire ale națiunii sunt originea, limba și confesiunea. Era o viziune prin excelență renașcentistă. La umaniști și la autorii occidentali, ideea de națiune ca un corp privilegiat, deținător exclusiv al puterii politice, era de neacceptat; de aceea, umaniștii îi consideră și pe români ca una dintre „națiunile” Transilvaniei, deși cei mai mulți subliniază faptul că românii nu au acces la viața politică a Ardealului.

Fostul profesor al Universității clujene, Ștefan Bezdechi, l-a numit pe Nicolaus Olahus „cel dintâi mare european de sânge românesc”. Olahus a fost un intelectual umanist, renașcentist poliglot, cunoscând limbile clasice greaca și latina dar stăpânind la perfecție și limbile română, maghiară, franceză, germană și turcă, fapt rar în epocă. Idealul lui Nicolaus Olahus era frumosul și binele, ca atribute ale divinului și fericirea care se poate realiza prin practicarea virtuților autentice creștine. Și-a scris operele doar în limba latină. A elaborat un *Tratat de alchimie* (publicat la Frankfurt în 1525), *Istoricul și diplomatul* (Bruxelles, 1536), *Principiile religiei creștine catolice* (Viena, 1560), *Catehism* (Trnava, 1560), precum și alte opere de valoare, istorice sau geografice.

Ca arhiepiscop primat de Strigoniu (1553) și ca regent al Ungariei habsburgice (1562), Nicolaus Olahus a prigonit luteranismul în Ungaria și Transilvania, arzând cărțile protestanților în public.

Prin viața sa exemplară, prelatul catolic Nicolaus Olahus, reprezintă o paradigmă pentru posteritate, iar prin opera sa culturală și științifică se integrează perfect în Renașterea europeană a veacului al XVI-lea. Olahus a corespondat cu numeroși intelectuali umaniști din Europa Occidentală, mai ales cu Erasmus de Rotterdam, la moartea căruia a realizat câteva epitafuri elogiatoare. Olahus este autorul unei opere istorice și geografice de factură umanistă, remarcându-se și prin concepțiile sale sociale și politice moderne, în contrast cu elita politică a vremii din Ungaria și Transilvania.

Concluzii

Viziunea lui Nicolaus Olahus referitoare la națiune este modernă, fundamentată pe criteriile etnice și lingvistice, în contrast cu viziunea medievală, care accentua privilegiul. Opera sa, în mare parte, este necunoscută în cultura românească, fiind realizată în limba latină, rămânând ca o misiune sacră traducerea lucrărilor sale în limba română, pentru a fi puse la dispoziția publicului intelectual din țara noastră.

Bibliografie

1. Armbruster, A., *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, București 1993
2. Bezdechi, Ș., *Nicolaus Olahus, primul umanist de origine română*, Aninoasa –Gorj 1939
3. Capoianu, M., *Nicolaus Olahus europeanul*, Editura Libra, București 2000
4. Dorner, A., „*Elita administrativă a scaunului Orăștie în veacurile XIV-XVI*”, „Anuarul Institutului de Istorie”, Cluj – Napoca, XXXII 1993
5. Drăgan, I., *Nobilimea românească din Transilvania*, Editura Enciclopedică, București 2000
6. Firu, I.S., Albu, C., *Umanistul Nicolaus Olahus (1493-1568). Texte alese*, București 1968

7. Olahus, N., *Hungaria sive de originibus gentis, regionis, situ, divisione, habitu, atque opportunitatibus*, în M. Bel, *Adparatuus ad Historiam Hungariae*, Posonii 1735
8. Piru, A., *Nicolaus Olahus în istoria literaturii române*, Editura Enciclopedică, București 1977
9. Pop, I. A., *Națiunea română medievală*, Editura Enciclopedică, București 1998
10. Pop, I. A., „Sensibilități etnice și confesionale în Transilvania în timpul lui Nicolaus Olahus”, în *Anuarul Institutului de istorie*, Cluj – Napoca, XXXIII 1994
11. Tonk, A., *Diplomele de înnobilitare ale lui Nicolaus Olahus*. Unele probleme privind genealogia familiei Olahus, „Revista arhivelor”, XII, nr. 1, 1969